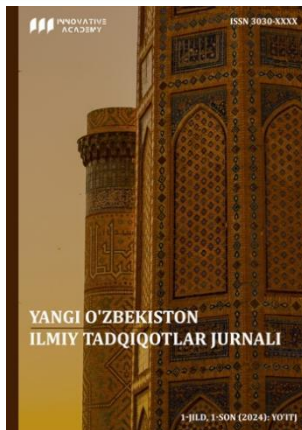

DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIKNING TA'LIM SOHASIDAGI HUQUQIY VA TASHKILIY ASOSLARI

Ibroximjonova Ruxshona Baxromjon qizi

Andijon davlat universiteti Menejment yo'nalishi 2-kurs talabasi

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 12-iyul 2026 yil
Ma'qullandi: 15-iyul 2026 yil
Nashr qilindi: 29-iyul 2026 yil

KEY WORDS

davlat-xususiy sheriklik, DXSh, ta'lim tizimi, ta'lim menejmenti, huquqiy asoslar, tashkiliy asoslar, ta'lim siyosati, investitsiyalar, ta'lim infratuzilmasi, boshqaruv mexanizmlari, institutsional hamkorlik, xususiy sektor, ta'lim sifati, innovatsion rivojlanish, samarali boshqaruv.

ABSTRACT

Ushbu maqolada davlat-xususiy sheriklikning (DXSh) ta'lim sohasidagi huquqiy va tashkiliy asoslari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilingan. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning ta'lim sifatini oshirish, ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish va ta'lim xizmatlari samaradorligini ta'minlashdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, davlat-xususiy sheriklikni tartibga soluvchi huquqiy-me'yoriy asoslar, boshqaruv mexanizmlari, institutsional hamkorlik tamoyillari hamda rivojlangan mamlakatlar tajribasi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston ta'lim tizimida davlat-xususiy sheriklikni yanada takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Jahon miqyosida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning sifati va raqobatbardoshligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Globallashuv, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, innovatsion texnologiyalarning jadal sur'atlarda keng joriy etilishi hamda mehnat bozorida malakali mutaxassislarga bo'lgan talabning ortishi ta'lim tizimiga yangi vazifalarni yuklamoqda. Mazkur sharoitda ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, zamonaviy infratuzilmani yaratish, ta'lim xizmatlari sifatini oshirish va boshqaruv samaradorligini ta'minlash uchun davlat resurslaridan oqilona foydalanish bilan bir qatorda xususiy sektor imkoniyatlarini ham keng jalb etish zarurati yuzaga kelmoqda.

Shu nuqtai nazardan, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmi ta'lim sohasini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu mexanizm davlat va xususiy sektorning moliyaviy, tashkiliy hamda intellektual salohiyatini birlashtirish orqali ta'lim tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlash, investitsiyalar hajmini oshirish, ta'lim muassasalari infratuzilmasini takomillashtirish va innovatsion boshqaruv usullarini joriy etishga xizmat qiladi. Natijada ta'lim xizmatlarining sifati, ulardan foydalanish imkoniyatlari hamda boshqaruvning ochiqligi va samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Bugungi kunda ko'plab rivojlangan davlatlarda davlat-xususiy sheriklik asosida maktabgacha, umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish hamda rivojlantirish bo'yicha samarali tajriba shakllangan. Mazkur tajriba xususiy investitsiyalarni

jalb qilish, zamonaviy ta'lim infratuzilmasini yaratish, ta'lim dasturlarini takomillashtirish va boshqaruvning ilg'or usullarini qo'llash imkonini bermoqda. Shu bois xalqaro tajribani o'rganish va uni milliy ta'lim tizimi sharoitiga moslashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda ta'lim tizimini isloh qilish, uning samaradorligini oshirish hamda xususiy sektor ishtirokini kengaytirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishga qaratilgan huquqiy-me'yoriy baza takomillashtirilmoqda, xususiy ta'lim muassasalari faoliyatini qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni rag'batlantirish hamda ta'lim xizmatlari bozorida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bunday islohotlar ta'lim tizimining sifat ko'rsatkichlarini yaxshilash, boshqaruvning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish va xalqaro standartlarga mos ta'lim muhitini yaratishga xizmat qilmoqda.

Davlat-xususiy sheriklikning samarali faoliyat yuritishi, avvalo, mustahkam huquqiy asoslar va puxta tashkiliy mexanizmlarning mavjudligiga bog'liq. Huquqiy tartibga solish davlat hamda xususiy sheriklarning huquq va majburiyatlarini belgilaydi, ularning manfaatlari muvozanatini ta'minlaydi, investitsion xavflarni kamaytiradi hamda uzoq muddatli hamkorlik uchun qulay sharoit yaratadi. Tashkiliy mexanizmlar esa loyihalarni rejalashtirish, amalga oshirish, monitoring qilish va natijadorligini baholash jarayonlarini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi davlat-xususiy sheriklikning ta'lim sohasidagi huquqiy va tashkiliy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning nazariy asoslari hamda amaliy ahamiyatini yoritish, shuningdek, xalqaro tajriba va milliy amaliyot asosida ta'lim tizimida DXSH mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ta'lim sohasidagi davlat-xususiy sheriklik (DXSH) umumiy maqsadlarga erishish uchun davlat ta'lim muassasalari va biznes tuzilmalarining o'zaro manfaatlarga asoslangan o'zaro hamkorligi sifatida ifodalanishi mumkin. Bu hamkorlikni qonunchilik va maxsus kelishuvlar asosida ta'limga oid loyihalarni amalga oshirish maqsadida davlat va biznes o'rtasidagi ittifoq ekanligini ham aytish mumkin. DXSH sohasidagi, shu jumladan ta'lim sohasidagi qonunchilik, shu jumladan, ushbu faoliyatni tartibga solishning moliyaviy mexanizmlari tahlili uning nomukammalligi va o'z samaradorligini isbotlagan umume'tirof etilgan xorijiy hujjatlarga mos kelmasligini ko'rsatadi.

Ushbu qonunning asosiy muammolari:

- qonun hujjatlarining ommaviyligi;
- formulalar va asosiy tushunchalarning noaniqligi;
- ayrim qonun hujjatlarining bir-biriga mos kelmasligi;
- qonunlar va boshqa qonun hujjatlarini amalga oshirish mexanizmlarining yo'qligi.

DXSH loyihasida ishtirok etuvchi xususiy kompaniyalar va xayriya tashkilotlarining soliqqa tortilishini optimallashtirish va amalga oshirish uchun katta miqdorlarni kafolatlash muammosi anchadan buyon kechikmoqda. Bugungi DXSH loyihasi ta'lim va ilmiy muassasalar hamda boshqa muassasa va tashkilotlarni birlashtirgan universitet majmualarini yaratish va rivojlantirishda katta rol o'ynashga chaqirilgan. Bunday innovatsion tuzilma o'quv jarayonining samaradorligi va sifatini oshirish, tegishli yo'nalishni rivojlantirish, mutaxassislar tayyorlash, ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish, innovatsion ishlanmalarni ishlab chiqish uchun intellektual, moddiy, axborot va inson resurslaridan maksimal darajada foydalanish imkonini beradi.

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda davlat-xususiy sheriklik tamoyillari va mexanizmlari asosida xo'jalik yurituvchi subyektlarning ijtimoiy-iqtisodiy va boshqaruv amaliyotini muvofiqlashtirish jarayon-lariga alohida ustuvorlik berilmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Davlatxususiy sheriklik to'g'risida"gi qonunini 3- moddasiga muvofiq: "davlat-xususiy

sheriklik - davlat sherigi va xususiy sherikning muayyan muddatga yuridik jihatdan rasmiylashtirilgan, davlat-xususiy sheriklik loyihasini amalga oshirish uchun o'z resurslarini birlashtirishiga asos-langani hamkorligi" sifatida e'tirof etiladi. Davlat uchun davlat-xususiy sheriklikning jozibadorligi quyidagi omillar asosida aniqlanadi: xususiy sektorning ishtiroki hisobiga loyihalar samaradorligining oshishi; davlat iqtisodiyotni rivojlantirishga qodir muhim masalalarni hal qilish imkoniyatlari; xususiy moliyaviy mablag'lar hisobiga byudjet xarajatlarini pasayishi; hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash va raqobat darajasini oshishi. Bizning fikrimizcha, muayyan modelni tanlash ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan muhim ahamiyatga ega loyihalarni realizatsiya qilishga bog'liqdir. Shu o'rinda aytish kerakki, operator modeli davlat va xususiy sheriklar o'rtasida mas'uliyatni taqsimlashga asoslanadi. Bu model chiqindilarni qayta ishlashda qo'llaniladi. Kooperatsiya modeli soliqqa tortishning mustaqil obyektlariga xizmat ko'rsatish murakkab bo'lganda qo'llaniladi. Bu mexanizm davlat va xususiy tadbirkorning qo'shma korxonasi orqali amalga oshiriladi. Shartnomaviy modeli ko'pincha joriy xarajatlarni pasaytirishga yo'naltirilgan investitsiyalar bo'yicha energetika tarmog'ida qo'llaniladi.

Davlat-xususiy sheriklik davlat subyektlariga (masalan, davlat organlari) xususiy sektor investitsiyalaridan foydalanishga imkon beradi. Bu mablag' cheklanishi mumkin bo'lgan maktabgacha ta'lim sharoitida juda muhimdir. Xususiy investorlarni jalb qilish davlat byudjetiga moliyaviy yukni kamaytirishi va sifatli ta'lim olish imkoniyatini kengaytirishi mumkin. Xususiy sheriklar ko'pincha qurilish va menejment bo'yicha tajriba olib boradilar, bu esa ta'lim muassasalarining samarali rivojlanishiga olib keladi. Bu, o'z navbatida, bolalar uchun yaxshi o'quv muhitiga hissa qo'shadi. Xususiy sektor ko'pincha xizmat ko'rsatish nuqtai nazaridan yanada tezkor va innovatsiondir. Xususiy tashkilotlar bilan hamkorlik qilish orqali maktabgacha ta'lim muassasalari davlat sektorida yetishmasligi mumkin bo'lgan eng yaxshi amaliyot va zamonaviy ta'lim texnikasini amalga oshirishi mumkin. Moliyaviy lizing modeli davlat tomonidan xususiy sektorga bino, inshootlar, ishlab chiqarish vositalari, transport vositalari, muhandislik majmualarini ijaraga berishni nazarda tutadi. Yirik ijtimoiy-iqtisodiy loyihalarni realizatsiya qilishda konsessiya modeli alohida ahamiyatga ega. Turli xil yondashuvlarga asoslanadigan bo'lsak, konsessiya modeli DXShning quyidagi sabablarga ko'ra, rivojlangan shakli hisoblanadi: kontsession munosabatlar uzoq muddatli tavsifga ega; tadbirkorlik tuzilmalarida konsessiyalar boshqaruv qarorlarini qabul qilishda erkinlikka ega bo'ladi; kontsessioner tomonidan shartnoma shartlari buzilganda, davlat xususiy sektorga muayyan darajada ta'sir etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Konsessiyadan tashqari, DXShning boshqa shakllaridan foydalanish mumkin, masalan, davlat binolar, inshootlar, ishlab chiqarish vositalari kabilarni xususiy sektorga o'tkazish orqali ijara munosabatlari shakllanadi. Bundan tashqari, rivojlangan mamlakatlarda investitsion loyihalarni amalga oshirishdan oldin loyihalarni realizatsiya qilish imkoniyatlarining dastlabki taqqoslama tahlili o'tkaziladi. DXSh asosidagi loyihalarni realizatsiya qilish huquqi bo'yicha tanlovlarni o'tkazishning xorij tajribasi bir qancha bosqichni o'z ichiga qamrab oladi. Birinchi bosqichda ishtirokchilarni tanlash bo'yicha dastlabki tanlov o'tkaziladi. Ikkinchi bosqichda tanlov tashkilotchisi tanlov bo'yicha takliflarda ko'rsatilgan loyihaning texnik parametrlarini aniqlaydi. Uchinchi bosqichda tanlov tashkilotchisi tanlov bo'yicha takliflarda ko'rsatilgan loyihaning moliyaviy parametrlarini aniqlaydi. Ta'kidlash kerakki, DXSh mexanizmini qo'llashda qurilish obyektlariga investitsion xarajatlar davlat byudjeti mablag'lari hisobiga moliyalashtirishga nisbatan yuqori bo'ladi. Bundan tashqari, davlat qurilish obyektiga xususiy sektor imkoniyatlarini taqdim qila turib, investitsion xarajatlarni bo'lib-bo'lib to'lash huquqiga ega bo'ladi va qurilgan obyektning saqlash bo'yicha xarajatlarni qisqartiradi.

Davlat-xususiy sheriklik davlat va xususiy sektor o'rtasidagi uzoq muddatli hamkorlikni anglatadi. Bu model davlat xizmatlarini taqdim etish yoki infratuzilmani rivojlantirish uchun xususiy sektorning moliyaviy, texnologik va boshqaruv resurslarini jalb qilishni ko'zda tutadi.

DXSh modeli ayniqsa, resurslar cheklangan, ammo ijtimoiy talab yuqori bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimi kabi sohalarda samarali yechim sifatida ko'rilmogda.

Xulosa va takliflar. Ta'lim xizmatlari bozorida davlat-xususiy sheriklik modeli ta'lim sifatini oshirish, moliyaviy resurslarni samarali jalb qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlarini yaratadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, DXSh asosida tashkil etilgan ta'lim loyihalari davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali barqaror rivojlanishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, muvaffaqiyatli sheriklik uchun huquqiy baza mustahkamligi, moliyaviy imtiyozlar va ishonchli monitoring tizimi muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi 2019 yil 10 may O'RQ-537-son Qonuni. <https://lex.uz/docs/4329270>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishning huquqiy va institusional bazasini yaratish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2018 yil 20 oktyabrda PQ-3980-sonli qarori. <https://lex.uz/ru/docs/4007891>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat-xususiy sheriklik asosida hududlarda zamonaviy issiqxona xo'jaliklarini tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2021 yil 7 iyundagi qarori. <https://lex.uz/docs/5446729>
4. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish agentligi sayti. <https://www.pppda.uz/5684>

INNOVATIVE
ACADEMY